

FILOSOFIAPÖLLÖT JA POLITIIKKA

Platonin *Valtio*-dialogin eräs kuuluisimmista kohdista lienee se, jossa Sokrates sinkoa ilmoille seuraavan väitteen: ”Valtiossa on joko filosofien tultava kuninkaiksi tai sitten niiden, joita me nyt sanomme kuninkaiksi ja hallitsijoiksi, on ryhdyttävä toden teolla ja vakavasti harrastamaan filosofiaa, niin että poliittinen valta ja filosofia sulautuvat yhteen; sen sijaan kaikki ne luonteet, jotka nyt suuntautuvat yksinomaan toiseen tai toiseen, on pakostakin suljettava pois.” (*Valtio* 473d, suom. Marja Itkonen-Kaila)

Platonin Sokrates ei siis puolusta sellaista filosofiaa, joka vetäytyy syrjään ja jättää hallitsemisen muiden tehtäväksi. Puhdas kontemplatiivinen elämä ei ollut Platonin intellektuaalinen ideaali. Filosofit tuli pakottaa hallitsijoiksi. Itse asiassa vastenmielisyys ”poliittista valtaa” kohtaan teki filosofeista hyviä hallitsijoita: vallan käyttäminen oli heille pelkkää velvollisuutta. Toinen vaihtoehto oli valistunut itsevaltius, kuten 1700-luvun termein voidaan sanoa: hallitsija oli kasvatettava filosofiksi. Platon tiesi omasta kokemuksestaan, että moinen tehtävä oli kaikkea muuta kuin palkitseva. Dionysios II:n kasvattaminen Syrakusan filosofihallitsijaksi epäonnistui surkeasti, ja opettajakin pahemman kerran lokasi viisaan maineensa poliittisessa valtelpellissä.

Platonin ajatus filosofihallitsijasta tai hallitsijafilosofista on jäänyt elämään filosofian historiaan. Tästä kertovat lukuisten myöhempien klassikoiden kommentit. Heryvimmistä päästä lienee hallitsijoiden seurassa hyvin viihtyneen Erasmus Rotterdamilaisen ironinen kommentti *Tyhmyyden ylistyksessä* (kirj. 1509): ”Ja kuitenkin joku pitää edelleenkin suuressa arvossa Platonin sinänsä jumalallista mielipidettä, että onnellisia ovat sellaiset valtiot, joissa filosofit ovat hallitsijoita tai hallitsijat filosofeja. Kysykääpä neuvoa historioitsijoilta, niin saatte kuulla, että jokaiselle valtiolle on koitunut mitä turmiollisemmaksi sellainen hallitus, jonka ovat muodostaneet filosofipöllöt tai viisau- ja kaunotieteitä harrastavat ruhtinaat.” (*Tyhmyyden ylistys*, s. 53, suom. Kauko Kare)

Erasmuksen nuorempi ystävä, Thomas More, jolle teos on omistettu, halusi säilyttää epäonnistumisen syyn hallitsijoiden harteille: ”Mutta Platon käsitti asian aivan oikein: elleivät kuninkaat itse ole filosofeja, heidän on mahdotonta hyväksyä filosofien neuvoja, koska heitä on pienestä pitäen tärveltyä ja läpikotaisin myrkytetty kieroutuneilla mielipiteillä. Tämän hän sai itse kokea Dionysioksen kohdalla.” (*Utopia*, s. 55, suom. Marja Itkonen-Kaila)

More itse sai maksaa filosofis-teologiset viisautensa hengellään, kun hän loordikanslerin korkean viran saatuaankin vastusti Henrik VIII:n pyrkimystä julistautua Englannissa kirkon pääksi yli paavin.

Kehnosti kävi myös Erasmuksen ja Moren italialaiselle aikalaiselle Machiavellille. Tämä Piero Soderinin tasavallan tarmokas segretario joutui kidutuskammion kautta eksiiliin, kun Medicien suku palasi valtaan Firenzessä. Korvikkeena tositoimille syntyi *Rubtinas* ja sen seuraavat rivit, joiden yhtenä innoittajana on pidetty juuri Platonin *Valtiota*: ”Monet ovat näet kuvitelleet tasavaltoja ja ruhtinaskuntia, jollaisia ei ole kos-

kaan nähty tai tunnettu todellisuudessa. Todellinen elämä on niin kaukana kuvitellusta, että se, joka jälkimmäisen vuoksi lyö laimin edellisen, valmistaa itselleen pikemminkin häviötä kuin pelastusta. Sillä sen ihmisen, joka kaikessa tahtoo menetellä oikein, on pakko joutua häviöön niiden monien joukossa, jotka eivät tee samoin.” (*Rubtinas*, XV, s. 87, suom. O. A. Kallio)

Hegel piti Machiavellista, sillä tämä ei teeskennellyt olevansa filosofi kirjoittaessaan hallitsemisen taidon ja tiedon asioista.¹ Hegel näet lausuu *Oikeusfilosofiassa* filosofian paikasta ja tehtävästä seuraavasti: ”Vielä muutama sana sen opettamisesta, miten maailman pitää olla. Siihen filosofia näet ilmaantuu joka tapauksessa aina liian myöhään. Maailman ajatuksena filosofia ilmenee vasta aikana, jolloin todellisuus on päättänyt muodostumisprosessinsa ja saattanut itsensä valmiiksi [...] Kun filosofia maalaa harmaansa harmaalle, silloin on eräs elämän hahmo tullut vanhaksi, ja harmaalla harmaassa sitä ei saata nuorentaa, vaan vain tiedostaa; Minervan pöllö lähtee lentoon vasta hämärän laskeutuessa.” (*Oikeusfilosofia*, Esipuhe, s. 65, suom. Markus Wahlström)

Saksalaisella maaperällä oli jo Kant ennen Hegeliä ehtinyt asettua maltilliselle, ”erasmuslaiselle” kannalle: ”Että kuninkaat rupeaisivat filosofoimaan tai filosofit kuninkaiksi, ei ole luultavaa, mutta eipä liioin toivottavaakaan, sillä vallan omistaminen turmelee välttämättömästi järjen vapaata arvostelukykyä.” (*Ikuisen rauhaan*, s. 46, suom. Jaakko Tuomikoski)

Kant katsoi, että asioiden yleistä puolta valaisevan neuvonantajan tehtävä filosofille sentään voitaisiin suoda. Tästä ei olisi haittaa hallitsijoille, sillä filosofien luokasta ei ollut kansankiihottajaksi, ”se kun on jo luonnostaan kykenemätön joukko-toimintaan ja yhtymään klubeiksi” (emt., s. 46). Ja tiesihän jo Platon, että tämä niin kernaasti syrjään vetäytyvä ajattelijoiden luokka oli väkipakolla raahattava raukaisevasta totuuden valosta hämärän luolan levottomien varjonäytelmien ohjaajaksi.

Miksi filosofista ei ole käytännön toimien hallitsijaksi? Hegelin korkealle arvostama Machiavelli tarjonnee erään vastauksen: filosofia koskee yleisiä periaatteita ja universaalisia totuuksia, mutta politiikan taidon harjoittajan pitää tutkia ja harkita tosiasiallisen tapauksen yksityiskohtia. Näitä ainutkertaisen tilanteen monenkirjavia ”premissijä” ei itse filosofikaan voi täydellisesti tuntee ja sitten edetä päättelyssään varmoin askelin kuin loogikko todistuksessaan. Jopa Sokrates, filosofin perikuva, saattoi erehtyä: ”Kaikki Sokrateen esitykset ovat omaa luokkaansa tyyliä, omaperäisyytensä ja pohdiskelevuutensa ansiosta, mutta on epäilemättä vaikea olla kaikessa oikeassa.” (Aristoteles, *Politiikka* 1265a11-13, suom. A. M. Anttila) Siis, liekö sittenkin parempi, että suutari pysyköön lestissään ja filosofi norsunluutornissaan? Vai mitä pitäisi tuumata Heideggerista muinainen valon ja viisauden symboli svastika rintapielessään?

Viite

1. Ks. G.W.F. Hegel, *Il Principe di Machiavelli e l'Italia*. Teoksessa Nicolò Machiavelli, *Il Principe. Con uno scritto di G.W.F. Hegel*. Cura di Ugo Dotti. Feltrinelli, Milano 1979.